

Stanisław Krajski

Inteligencje jako zewnętrzne przyczyny konstytuowania się ontycznej struktury duszy (metafizyczne podstawy teorii aniołów w "De ente et essentia")

Studia Philosophiae Christianae 21/2, 183-186

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dziesięciu triadycznych klas znaków pełny znak dicencycznej klasy znaków: (3.2 2.2 1.2). Dualizacja przekształca go w pełną tematykę realności „odniesienia przedmiotowego” 2.1 2.2 2.3 to jest pełny odpowiadający tak zwanemu klasycznemu modelowi fizyki opis świata przedmiotowego, który podlega obserwacji”.¹⁷ 2) analiza założeń mechaniki kwantowej pozwala wyeliminować z pełnego znaku (3.2 2.2 1.2) bezpośrednią obserwację zmysłową (1.2), która zostaje zastąpiona pojęciem statystycznym (1.3). Odpowiada temu procesowi klasa znaków (3.2 2.2 1.3) z tematyką realności (3.1 2.2 2.3), która oznacza jedynie niepełną tematykę realności, w której zamiast naocznego opisu przedmiotu 2.1 pojawia się otwarty interpretant wewnętrzny 3.1. Wynika stąd, że mechanika kwantowa jest niepełnym opisem świata przedmiotowego, jednakże opis ten jest semiotycznie poprawny¹⁸.

Pozostając na gruncie zapoczątkowanej przez Peirce'a teorii znaku w zakresie wskazanych wyżej zagadnień semiotyka Bensego uzupełnia otwarte kwestie realności przedmiotu znaku oraz możliwości wskazania jego stosunku do naoczności czy intencjonalności. Relacja znakowa, będąc triadą trzech kategorii rzeczywistości, zawsze może być zinterpretowana jako proces poznawczy zawierający składniki naoczne — niezależne od znaku ich doświadczalną określoną percepcję i jej interpretację pojęciową. Jak się okazuje, odpowiedź na pytanie o związek przedmiotu znaku z rzeczywistością zewnętrzną w stosunku do znaku musi być oparta na szerokiej analizie całej relacji znakowej i wszystkich wyznaczających ją związków. Analiza taka daje możliwość odniesienia języka obserwacji do języka teorii bądź inaczej rozróżnienia terminów teoretycznych i empirycznych. Ustalenia takie, choć nie są oczywiste, powinny być jednak poczynione ze względu na toczące się wokół języka nauki dyskusje.

STANISŁAW KRAJSKI

**INTELIGENCJE JAKO ZEWNĘTRZNE PRZYCZYNY
KONSTYTUOWANIA SIĘ
ONTYCZNEJ STRUKTURY DUSZY
(METAFIZYCZNE PODSTAWY TEORII ANIOŁÓW W
DE ENTE ET ESSENTIA)**

1. Wstęp 2. Struktura ontyczna człowieka 3. Mechanizm powstawania natury człowieka 4. Zakończenie.

1. WSTĘP

W *De ente et essentia* poświęca Tomasz niemało miejsca tzw. inteligencjom (*intelligentia*) czyli substancjom duchowym. Nie posiadają one w swej ontycznej strukturze materii. Są stanowione w swej istocie przez zmożnościową formę, współstanowioną przez tzw. intelekt możliwościowy (*intellectus possibilis*). Tomasz opisuje w *De ente et essentia* strukturę ontyczną tych substancji nie zaczynając jednak ich opisu od

¹⁷ M. Bense, *Świat przez pryzmat znaku*, Warszawa 1980, 84.

¹⁸ Por. M. Bense, *Świat przez pryzmat znaku*, Warszawa 1980, 85—86.

tego, w jaki sposób odkrywamy ich istnienie. Charakteryzując jednak strukturę ontyczną człowieka, Tomasz niejako zmusza odbiorcę *De ente et essentia* do odkrycia istnienia inteligencji jako substancji, współwyznaczających ostateczny charakter ontyczny człowieka: rozumność jego natury. By więc pokazać ten moment w metafizyce Tomasza, który prowadzi nas do odkrycia istnienia inteligencji, musimy scharakteryzować przynajmniej ogólnie ontyczną strukturę człowieka i opisać mechanizm powstawania jego natury.

2. STRUKTURA ONTYCZNA CZŁOWIEKA

Człowiek w swej esencjalnej warstwie jest zapoczątkowany przez formę (forma), nazywaną też przez Tomasza duszą (*anima*) i przez materię (materia)¹. Dusza człowieka jest aktem (*actus*) w porządku istoty, materia zaś jest możliwością (*potentia*)². Dusza ludzka jako taka jest współstanowiona przez akt, nazywany też przez Tomasza formą, która jest w duszy (*forma quae est in anima*) i przez określoną możliwość³. W formie, która jest w duszy człowieka, egzystują (*existunt*) trzy principia (*principium*): tzw. wewnątrzbytowe principia szczegółowe, a mianowicie tzw. principium trzech wymiarów (*tres dimensiones*), principium poznania zmysłowego (*sentire*) i ruchu (*moveri*), principium rozumności (*rationalis*)⁴.

Forma i materia człowieka są determinowane przez jego istnienie (*esse*), istnienie będące tylko istnieniem duszy człowieka. Dusza człowieka determinując jako principium wewnątrzbytowe materię, nadając jej określony odpowiedni ontyczny kształt, pociąga ją, jak mówi Tomasz, do partycypowania w swoim istnieniu (*trahitur ad participandum esse suum*)⁵. Materia determinuje jako principium wewnątrzbytowe formę i istnienie jednostkując je tak, iż treści ontyczne je stanowiące stają się ontycznie niepowtarzalne, stają się tymi oto treściami ontycznymi⁶.

Wewnątrzbytowe principia szczegółowe trzech wymiarów oraz poznania zmysłowego i ruchu determinują określone treści ontyczne, współstanowiące materię człowieka, powodując ich aktualizację. Zaktualizowane treści materialne stanowią doskonałości (*perfectio*) człowieka⁷. Treść materialna, zaktualizowana przez wewnątrzbytowe principium szczegółowe trzech wymiarów, jest doskonałością, stanowiącą zdolność ontyczną człowieka do posiadania trzech wymiarów, czy, mówiąc inaczej, do podmiotowania przypadłości ilości (*quantitas*). Treść materialna, zaktualizowana przez wewnątrzbytowe principium szczegółowe poznania zmysłowego i ruchu, jest doskonałością, stanowiącą zdolność ontyczną człowieka do poznania zmysłowego i ruchu takiego, którego przyczyną jest jego podmiot.

Wewnątrzbytowe principium szczegółowe rozumności determinuje

¹ Por. Tomasz z Akwinu, *De ente et essentia, O bycie i istocie, przekład — komentarze — studia*, Mieczysław A. Krapiec, Lublin 1981, 14, 19.

² Por. tamże 13.

³ Por. tamże 35.

⁴ Por. tamże 18, 23.

⁵ Por. tamże 35.

⁶ Por. tamże 15.

⁷ Por. tamże 16—17.

określone treści ontyczne, współstanowiące możność, która znajdując się w duszy człowieka powoduje ich aktualizację. Zaktualizowane treści stanowią doskonałość człowieka będącą jego ontyczną zdolnością do intelektualnego poznania, zyskiwania rozumień itp.

Współdeterminowana forma i materia człowieka stanowią nowe jego wewnątrzbytowe principium, a zarazem jego nowy element ontyczny: istotę (*essentia*)⁸.

W istocie człowieka wyróżnić można tzw. *quidditas* (*quidditas*)⁹. *Quidditas* człowieka jest stanowiąca przez współstanowiące formę, która jest w duszy człowieka, wewnątrzbytowe principia szczegółowe trzech wymiarów, poznania zmysłowego i ruchu, rozumność, oraz przez współstanowiącą możność, znajdującą się w duszy człowieka, doskonałość i doskonałości współstanowiące jego materię.

3. MECHANIZM POWSTAWANIA NATURY CZŁOWIEKA

Natura (*natura*) człowieka to w ujęciu Tomasza jego istota, przyporządkowana do właściwych człowiekowi działań (*habet ordinem ad propriam operationem rei*)¹⁰. Istota człowieka jest istotą przyporządkowaną do właściwych człowiekowi działań, gdy doskonałości współstanowiące *quidditas* człowieka zostaną w taki sposób zaktualizowane przez principia zewnętrzne (*principium extrinsecum, principium quod est extra essentiam rei*), iż skutki tej aktualizacji są zewnętrzne w stosunku do istoty człowieka będąc treściami ontycznymi, stanowiącymi istoty przypadłości, podmiotowanych przez człowieka¹¹.

Principiami zewnętrznymi, determinującymi doskonałość człowieka, stanowiące przez współstanowiące jego istotę ontyczne treści materialne, są określone substancje materialne, tak substancje nieżywe, jak i ludzie (rodzice), determinujący te doskonałości oczywiście nie bezpośrednio w taki np. sposób, w jaki forma determinuje materię czy materia formę, ale pośrednio przez odpowiednie, podmiotowane przez siebie tzw. przypadłości aktywne, stanowiące określone działania (*actio*) tych substancji, przypadłości, których istoty stanowiące są przez treści ontyczne, powstałe jako zewnętrzne w stosunku do istot tych substancji skutki aktualizacji określonych, stanowiących przez ontyczne treści materialne doskonałości tych substancji.

Principium zewnętrznym, determinującym doskonałość współstanowiącą możność, znajdującą się w duszy człowieka, nie może być żadna nierozumna substancja materialna. Każda bowiem substancja nieżywa podmioty wyłączenie przypadłości, których istoty stanowiące są przez treści ontyczne, powstałe jako skutki aktualizacji doskonałości, stanowiących przez ontyczne treści materialne, współstanowiące *quidditas* danej substancji (żadna substancja nieżywa nie jest współstanowiona w swej *quidditas* przez doskonałość stanowiącą przez ontyczne treści formalne). Każda więc substancja nieżywa może determinować jako principium zewnętrzne tylko te doskonałości człowieka, które stanowiące są przez współstanowiące jego *quidditas* ontyczne treści materialne.

Principium zewnętrznym, determinującym daną doskonałość, współstanowiącą *quidditas* jakiegось człowieka, nie może być inny człowiek.

⁸ Por. tamże 13.

⁹ Por. tamże 11.

¹⁰ Por. tamże 11.

¹¹ Por. tamże 33, 44.

Człowiek bowiem nie może z tego samego powodu, co substancje nieżywe, determinować tego typu doskonałości, współstanowiącej quidditas innego człowieka, poprzez te podmiotowane przez siebie przypadłości, które są skutkami aktualizacji tych doskonałości, współstanowiących jego quidditas, które stanowią one są przez treści materialne. Człowiek nie może również determinować tego typu doskonałości, współstanowiącej quidditas innego człowieka, poprzez te podmiotowane przez siebie przypadłości, które są skutkami aktualizacji doskonałości, współstanowionej przez współstanowiące jego quidditas treści formalne. Te bowiem przypadłości, jako przede wszystkim przypadłości poznania, nie są przypadłościami aktywnymi, lecz biernymi, przypadłościami, poprzez które człowiek nie determinuje innych substancji, lecz które determinowane są przez te substancje. Niektóre z tych przypadłości, jak można sądzić, są jedynie principiami innych tego typu przypadłości, podmiotowanych przez tego samego człowieka.

Jaka więc substancja determinuje jako principium zewnętrzne doskonałość współstanowiącą quidditas człowieka, a wyznaczoną przez wewnątrzbytowe principium szczegółowe rozumności? Jeżeli tą substancją nie jest ani substancja nieżywa, ani substancja żywa nierozumna, ani człowiek, to należy uznać, iż substancja tego typu nie jest dana naszemu bezpośredniemu poznaniu. Mówiąc inaczej, nie jest poznawalna zmysłowo, a więc nie współstanowiona w swej ontycznej strukturze przez materię.

Skutek — mówi Tomasz w *De ente et essentia* — wskazuje na swoją przyczynę. Principium zewnętrznym, determinującym doskonałość, współstanowiącą quidditas człowieka, a wyznaczoną przez wewnątrzbytowe principium szczegółowe rozumności, jest więc substancja rozumna, stanowiąca w swej esencjalnej warstwie przez formę, współstanowioną przez akt i możliwość. Quidditas, współstanowiącą formę tej substancji, posiada tego typu ontyczną strukturę, iż substancja ta podmiotuje takie przypadłości aktywne, których istoty stanowią one są przez treści ontyczne, powstałe jako skutki aktualizacji doskonałości, wyznaczonej przez wewnątrzbytowe principium szczegółowe rozumności. Substancję taką nazywa Tomasz w *De ente et essentia* właśnie inteligencją.

4. ZAKOŃCZENIE

Tomasz w *De ente et essentia* nie pokazuje, w jaki sposób odkrywa się istnienie inteligencji, tak jak pokazuje, w jaki sposób odkrywa się istnienie Boga¹². Nie oznacza to jednak, iż Tomasz przyjmuje istnienie inteligencji ad hoc. W świetle bowiem jego koncepcji człowieka struktura ludzkiej natury nie tylko wskazuje nam na istnienie inteligencji, ale także niejako określa nam ich ontyczną strukturę.

ANNA LEMAŃSKA

ZAGADNIENIE QUASI-EMPIRYZMU MATEMATYKI

Imre Lakatos (1922—1974) poświęcił szereg prac problemowi metodologicznego charakteru matematyki. Postawił w nich tezę głoszącą, iż matematyka jest nauką quasi-empiryczną. W jednej z pierwszych

¹² Por. tamże 33.